

## ЩОДО ГАРАНТУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

*БЕЗКЛУБНИЙ Ігор Анатолійович - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

*ГОНЧАРЕНКО Олександр Васильович - студент Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

УДК 347.759

*В статті определено поняття вкладу (депозиту), досліджено систему гарантування банківських вкладів в Україні, проаналізовано законопроекти, касаючі сумми предельного размера возмещения средств по вкладам.*

**Ключові слова:** вклад, депозит, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, граничний розмір відшкодування коштів за вкладами.

### Постановка проблеми

Банківську систему можна з впевненістю назвати фундаментом будь-якої ринкової економіки різних держав. В Україні банківська система посідає вагомe місце в економічній системі нашої держави та є досить розвинутим елементом господарського механізму.

Банківська система України охоплює Національний банк України, інші банківські та небанківські фінансові установи, основою діяльністю яких є прийняття депозитів, надання кредитів, а також ведення рахунків клієнтів. До банківської системи буде слушним віднести банківську інфраструктуру і неодмінно Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, від діяльності якого напряду залежить ефективність функціонування банківського сектору.

Станом на 01 квітня 2013 року Фонд гарантування вкладів фізичних осіб здійснює виплати вкладникам 24-ох банків, для порівняння, у 2012 році виплати проводились по 22 банках. Тобто на сьогодні є актуальними питання гарантування повернення

вкладникам коштів, зокрема викликають науковий інтерес і подані до Верховної Ради України законопроекти, що стосуються такого гарантування.

### Огляд останніх досліджень і публікацій

Різні аспекти договору банківського вкладу (депозиту) досліджували О. В. Васюковський, В. І. Гостюк, Є. В. Карманов, В. В. Спіжов, Н. В. Тульчевська, О. І. Шаповалова та ін. Проте на сьогодні навряд чи можна визнати систему гарантування банківських вкладів фізичних осіб в Україні всебічно дослідженою та досить дієвою, тим більше до Верховної Ради України періодично вносяться законопроекти, що суттєво можуть вплинути на означену систему гарантування вкладів, при цьому вплив може мати як позитивне, так і негативне забарвлення. Все це обумовлює необхідність дослідити теоретико-правові та практичні проблеми гарантування банківських вкладів (депозитів) фізичних осіб.

**Мета та завдання дослідження** полягають у визначенні поняття вкладу (депозиту), з'ясуванні системи гарантування банківських вкладів в Україні, обґрунтуванні доцільності законопроектів щодо суми граничного розміру відшкодування коштів за вкладами.

### Основний матеріал

Становлення договору банківського вкладу (депозиту) як інституту цивільного

права, на думку В. В. Спіжова, повноцінно почалося у XX столітті, було зумовлено економічними причинами та наявністю економічних ризиків невиконання взятих банком юридичних обов'язків і настання внаслідок цього негативних наслідків, зокрема втрат майнового характеру у вкладника [1, с. 63].

Сам же термін «депозит» походить від лат. depositum, що означає –зберігання. Саме такий зміст і мав депозит у дореволюційній Росії.

На сьогодні у статті 2 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» закріплено поняття вкладу, а саме вклад – це кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифіката, включаючи нараховані відсотки на такі кошти [2]. Отже, у даній статті хоча і надається поняття вкладу, але по тексту ми бачимо, що законодавець ототожнює два поняття – вклад і депозит.

У Цивільному кодексі України законодавець присвятив банківському вкладу окремий параграф – 3 в главі 71, де у частині 1 статті 1058 визначив, що за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором [3]. Тобто даний кодифікований акт хоча і не містить конкретну дефініцію – вклад (депозит), проте частина 1 статті 1058 розкриває його зміст.

Лише у статті 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07 грудня 2000 року № 2121-III чітко прописано не лише поняття вкладу, не лише самий зміст договору банківського вкладу (депозиту), а поняття вкладу (депозиту), під яким законодавець визначив кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договір-

них засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору [4].

Отже, ми можемо констатувати той факт, що на нормативно-правовому рівні термін «депозит» використовується як синонім терміну «вклад».

Що ж до банківської практики, то вона банківський вклад (депозит) розглядає як розміщені клієнтами кошти на власних рахунках у банку виключно на договірних засадах, що можуть бути в готівковій або в безготівковій формі, як у національній валюті України, так і в іноземній валюті, на визначений строк або безстроково та обов'язково підлягають поверненню вкладнику відповідно до нормативно-правових актів України та умов договору.

Виходячи із поданих визначень банківського вкладу (депозиту), можна сформулювати одне з найголовніших завдань, що стоїть перед державними і недержавними інституціями – забезпечити здійснення виплат вкладникові залучених банком від вкладника або для вкладника коштів, а також нарахованих по вкладу процентів згідно з умовами договору.

Н. В. Корольова слушно відзначає, що захист банківських вкладів фізичних осіб реалізовується через систему механізмів, які являють собою систематизовану, впорядковану сукупність взаємопов'язаних, взаємообумовлених, цілеспрямованих інструментів, важелів, форм і методів сприяння з боку державних і недержавних структур збереженню і гарантованому поверненню в повному обсязі депозитних коштів і нарахованих за ними відсотків населенню в строк, обумовлений депозитним договором [5, с. 271].

Що ж стосується державних структур, то тут варто відзначити серйозні кроки Президента України та Верховної Ради України у напрямку нормативно-правового забезпечення системи гарантування вкладів фізичних осіб. Так, 10 вересня 1998 року Президент України підписав Указ № 996/98 «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків». Даним Указом затверджене «Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів

фізичних осіб, формування та використання його коштів», у якому визначено порядок утворення і функціонування фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

У пункті 3 згаданого вище Положення закріплено: Фонд гарантування вкладів фізичних осіб гарантує кожному вкладнику комерційного банку, що сплачує збори до Фонду, відшкодування за вкладом, включаючи відсотки, у розмірі вкладу, але не більше 500 гривень за станом на день, коли вклад став недоступним.

Тобто можна спостерігати перший в Україні досить рішучий та дієвий крок у напрямку гарантування вкладів фізичних осіб.

Наступний вагомий внесок у розвиток системи гарантування вкладів було зроблено Верховною Радою України, яка 20 вересня 2001 року прийняла Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб». У статті 3 даного Закону було закріплено, що фонд гарантує кожному вкладнику учасника (тимчасового учасника) Фонду та санційного банку відшкодування коштів за його вкладами, включаючи відсотки, в розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів, але не більше 150 000 гривень по вкладах у кожному із таких учасників. Зазначений розмір відшкодування коштів за вкладами, включаючи відсотки, за рахунок коштів Фонду може бути збільшено за рішенням адміністративної ради Фонду залежно від тенденцій розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду [6]. Доцільно зауважити, що означений Закон в редакції 2001 року визначав розмір відшкодування лише 1200 грн., 14 листопада 2002 р. адміністративною радою Фонду було прийняте рішення про збільшення гарантованої суми відшкодування коштів за вкладами фізичних осіб у банках – учасниках (тимчасових учасниках) Фонду до 1500 грн., 22 квітня 2004 р. гарантована сума відшкодування була збільшена до 3000 грн., 21 квітня 2005 р. гарантована сума збільшена до 5000 грн. і тільки у 2008 році із внесенням змін до згаданого Закону суму відшкодування було збільшено до 150 000 грн.

Даний Закон втратив чинність 22 вересня 2012 року, оскільки набув чинності при-

йнятий Верховною Радою України 23 лютого 2012 року новий Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» зі змінами від 02 жовтня 2012 року.

Означеним Законом розширено повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, зокрема в питаннях щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних банків. Прийняття цього Закону є результатом плідної праці у напрямку реформування системи гарантування вкладів, він посилив організаційний статус Фонду, чим забезпечив його інституційне зміцнення та незалежність.

У частині 1 статті 26 цього Закону зазначено, що Фонд гарантує кожному вкладнику банку відшкодування коштів за його вкладом. Фонд відшкодовує кошти в розмірі вкладу, включаючи відсотки, нараховані на день прийняття рішення Національним банком України про віднесення банку до категорії неплатоспроможних та початку процедури виведення Фондом банку з ринку, але не більше суми граничного розміру відшкодування коштів за вкладами, встановленого на дату прийняття такого рішення, незалежно від кількості вкладів в одному банку. Сума граничного розміру відшкодування коштів за вкладами не може бути меншою 200 000 гривень. Адміністративна рада Фонду не має права приймати рішення про зменшення граничної суми відшкодування коштів за вкладами [2].

29 квітня 2013 року народний депутат України Т. Я. Слюз внесла на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб (щодо суми граничного розміру відшкодування коштів за вкладами)», реєстраційний номер 2949 [7].

Нею обгрунтовується прийняття цього законопроекту тим, що, зважаючи на суттєве перевищення гарантованої суми відшкодування над середнім розміром вкладів населення в банках, доцільно встановити суму граничного розміру відшкодування коштів за вкладами у розмірі 12 мінімальних заробітних плат, визначених відповідно до зако-

ну про Державний бюджет України на рік прийняття рішення Національним банком України про віднесення банку до категорії неплатоспроможних [8].

Вона оперує інформацією Національного банку України щодо кількості вкладів фізичних осіб, яка станом на 01 січня 2013 року становить 444 млн. 428 тис. 910 вкладів, щодо суми середнього вкладу, яка не перевищує 8 тис. гривень, що переважна більшість вкладів є меншою за 20 тис. гривень і що загальна сума цих вкладів не перевищує 25%.

Статистичні ж дані Фонду гарантування вкладів фізичних осіб свідчать, що кількість вкладників на 01 січня 2013 року становить лише 44,4 млн., а на 01 квітня 2013 року їх кількість зросла до 46,7 млн. [9], навряд чи кожен вкладник має по 10 вкладів, а тому ми вважаємо, що сума вкладів у 444 млн. є помилковою. Що ж до суми середнього розміру вкладу, то на 01 січня 2013 року вона складала 7 619 грн. [9], тобто дійсно вона була меншою ніж 8 тис. грн., як і зазначено у пояснювальні записці до проекту Закону. Проте точної кількості вкладів, що не становлять 20 тис. грн. у пояснювальній записці ми не бачимо, а тому ми не можемо використовувати ці дані за належне обґрунтування.

Звернувшись знову ж до статистичних даних Фонду гарантування вкладів фізичних осіб бачимо, що процент покриття кількості вкладників становить 99,5 %, тобто саме стільки вкладників мають вклади до 200 тис. грн., а 0,5 % вкладників мають 100 % довіри тій банківській установі, у якій розмістили свій депозит.

Припустимо, що запропоновані Т. Я. Слюз зміни знайдуть підтримку у Верховній Раді України і, як наслідок, сума граничного розміру відшкодування коштів за вкладом зменшиться з 200 тис. грн. до розміру 12 мінімальних заробітних плат, що з 1 січня 2013 року становить 1147 грн., тобто сума відшкодування буде дорівнювати 13 тис. 764 грн., а отже зменшиться у 14,5 разів. Це неодмінно призведе до того, що вкладники, які мають депозити у розмірі від 14 тис. до 200 тис. грн. не залишать свої заощадження у банківських установах. У даному випадку

вагоме значення буде відігравати психологічний фактор, оскільки недалеке минуле нагадує нам про проблеми з поверненням заощаджень вкладникам таких банків: ВАТ КБ «Іпобанк»; ВАТ «Селянський комерційний банк «Дністер»; АТ Банк «БІГ Енергія»; АКБ «Трансбанк»; ТОВ КБ «АРМА»; ТОВ «Український промисловий банк»; АК «Українська фінансова група»; АКБ «Східно-Європейський банк»; АБ «Банк регіонального розвитку»; ВАТ «АКБ "Національний стандарт"; АКБ «Європейський»; ВАТ АКБ «Одеса-Банк»; ВАТ КБ «Причорномор'я»; ВАТ «Європейський банк розвитку та заощаджень»; ТОВ «Київський універсальний банк»; АКБ «Інтерконтинентбанк»; ВАТ АКБ «Гарант»; АКБ «Прем'єрбанк»; АБ «АЛЛОНЖ»; АКБ «Росток Банк»; АТ «Наш Банк»; АКБ «ОЛБанк»; АК АПБ «Україна»; КАБ «Слов'янський».

На сьогодні Фонд гарантування вкладів фізичних осіб здійснює виплати по наступних банках: АТ «БАНК «ТАВРИКА», АТ «ЕРДЕ БАНК», ПАТ «АКБ «БАЗИС», ПАТ «Інноваційно-промисловий банк», ПАТ «Банк «Столиця», ПАТ «КБ «СОЦКОМ БАНК», ПАТ «КБ «Володимирський», ТОВ «Діалогбанк», ПАТ АБ «Синтез», ПАТ «ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК».

Отже, можемо констатувати той факт, що проблеми з поверненнями банками депозитів вкладникам як були, так є і сьогодні. А тому здійснені Фондом гарантування вкладів фізичних осіб заходи щодо виплат суми відшкодування вкладникам проблемних банків вказує лише на досить високу ефективність самої системи гарантування вкладів, що позитивно сприяє формуванню довіри населення до банківських установ, а також забезпечує залучення до фінансового сектору заощаджень потенційних вкладників.

Саме про це і йде мова у «Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 867-р. [10].

Якщо ж, як відзначає Т. Я. Слюз, переважна більшість вкладів є меншими за 20 тис. гривень і загальна сума цих вкладів не

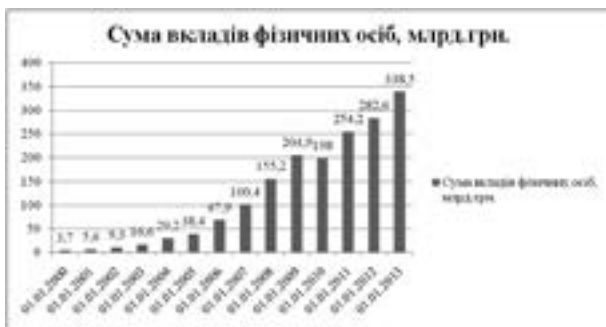
**АНОТАЦІЯ**

У статті висвітлено поняття вкладу (депозиту), досліджено систему гарантування банківських вкладів в Україні, проаналізовано законопроекти щодо суми граничного розміру відшкодування коштів за вкладами.

**SUMMARY**

The article deals with the concept of investment (deposit) studied the system of guaranteeing bank deposits in Ukraine, analyzed bills on limiting the amount of compensation money in deposits.

перевищує 25%, то, здійснивши елементарні розрахунки, бачимо, що вклади від 20 тис. до 200 тис. становлять 74,5 %, що у сумі складають 252 млрд. 182 млн. 500 тис., яка може залишити банківський сектор із набранням чинності запропонованих Т. Я. Слюз змін до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Доцільно зазначити, що якщо порівняти суми вкладів, починаючи з 2000 року, то можна спостерігати позитивну динаміку у напрямі збільшення відповідних сум майже щороку (див. мал. 1).



Мал. 1

**Висновки**

Таким чином, можна зробити висновок, що запровадження запропонованої Т. Я. Слюз вищевказаної норми не зможе досягти очікуваних авторами законопроекту наслідків, а саме поживати ринок банківських послуг, здешевити кредити, зберегти вклади від інфляційних процесів. Це обґрунтовується тим, що відтік 74,5 % депозитів з банківських установ, що у сумі складають 252 млрд. 182 млн. 500 тис. неодмінно негативно вплине на стійкість банківської системи, сформує панічні настрої населення і призведе до кризових явищ, а також до ліквідації значної кількості банківських установ.

**Література**

1. Спіжов В. В. Договір банківського вкладу (депозиту) за цивільним законо-

давством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Спіжов Віталій Вікторович. – Х., 2009. – 243 с.

2. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23 берез. 2012 р. № 4452-VI // Відомості Верховної Ради України, 2012, № 50, ст. 564.

3. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003, №№ 40-44, ст. 356.

4. Про банки і банківську діяльність 07 груд. 2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України, 2001, № 5-6, ст.30.

5. Корольова Н.В. Механізми захисту банківських депозитів / Н. В. Корольова // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Сер. Економічні науки. – 2010. – №3. – С.270-279.

6. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України 20 верес. 2001 р. № 2740-III // Відомості Верховної Ради України, 2002, № 5, ст. 30.

7. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб (щодо суми граничного розміру відшкодування коштів за вкладами)» від 29 квіт. 2013 р. № 2949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=46820](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46820).

8. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб (щодо суми граничного розміру відшкодування коштів за вкладами)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=46820](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46820).

9. Дані про вклади фізичних осіб в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб протягом 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/statistics/#print>.

10. Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 жовт. 2012 р. № 867-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/867-2012-%D1%80>.